

Muhyiddin Abdülhamîd (I-VI, Kahire 1367/1948) ve İhsan Abbas (I-VIII, Beyrut 1968-1972) tarafından yayımlanmıştır.

Vefeyâtü'l-a'yân'ı, başta müellifin oğlu Mûsâ b. Ahmed olmak üzere Abdurrahman b. Cevher b. Abdülhay, Tâceddin İbnü'l-Esir, İbn Habîb el-Halebî, Ahmed b. Abdullah el-Gazzî, Abbas er-Resûlî, Bedreddin el-Aynî, Muhammed Kâsım el-Mekkî, Muhammed b. Nâcî ve Riyâzû'r-Rûmî Kâdî's-Şâm Muhammed b. Dâvûd gibi birçok kişi ihtisar etmiştir (Şâkir Mustafa, IV, 26-27). Ayrıca *Muhtaşarü'l-bostân*, *Mu'cemü'l-kabâ'il ve'l-kurâ ve'l-büldâ-ni'lleti şahhahâhâ şâhibü Vefeyâtü'l-a'yân*, *Hadâ'îku'l-a'yân* adlarıyla yapılmış müellifi bilinmeyen muhtasarları da mevcuttur (yazma nüshalar ve günümüze ulaşmayan diğer muhtasarlar için bk. a.g.e., IV, 27-28). Esere zeyil yazarların bazıları da şunlardır: Fazlullah b. Ebü'l-Fahr ed-Dimaşki es-Sukâî, İbn Şâkir el-Kütübî, İbnü'l-Kâdî, Bedreddin ez-Zerkeşî, Zeynüddin el-İrâkî, Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemenî (a.g.e., IV, 28). İbn Hicce, kırk kaynaktan yaptığı seçmeleri ihtiva eden *Şemerâtü'l-evrâk* (fi'l-mu-hâdarât) adlı eserine *Vefeyâtü'l-a'yân*'dan bazı alıntılar yapmıştır.

Vefeyâtü'l-a'yân, Zeynüddin Erdebîlî, Yûsuf b. Ahmed b. Muhammed Osman ve Kebîr b. Üveys b. Muhammed el-Latîfî (Kadizâde) tarafından Farsça'ya (yazma nüshaları için bk. a.g.e., IV, 28-29), Riyâzî ve Mısır Valisi Abdî Paşa'nın emriyle Vekilzâde Yûsuf tarafından Türkçeye (a.g.e., IV, 29; Babinger, s. 195) çevrilmiştir. Ayrıca Dramalı Hasan Haydar'ın yaptığı *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân* adlı bir Türkçe çeviri de Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4882). Rodosizâde Muhammed eseri özet olarak Türkçeye çevirmiş ve *Tercüme-i Vefeyâtü'l-a'yân* adıyla iki cilt halinde yayımlanmıştır (İstanbul 1280); ancak tercüme sırasında aslına sadık kalınmadığı için bu yayın fazla itibar görmemiştir. Kitap, Baron Mac-Guckin de Slane tarafından *Ibn Khallikan's Biographical Dictionary* adıyla dört cilt halinde İngilizce'ye çevrilmiş (Paris 1842-1871; Beyrut 1970), Ali Cevâd Tâhir tarafından da *Mülâhazât 'alâ Vefeyâtü'l-a'yân* adlı ilmî bir çalışmaya konu edilmiştir (Beyrut 1977). Ayrıca Zübeyir Bilâl İsmâil *İbn Hallikân: hayâtühü ve âşâruh* (Bağdat 1979); Abdüsselâm Hârûn *Mu'cemü mu'ayyedâtü İbn Hallikân* (Kahire 1987), Hasan Şümeysânî *Şemsüddîn İbn Hallikân Ahmed b.*

Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekir (Beyrut 1411/1990), Fahreddin Muhammed Yûsuf Âmir *Menhecü'l-bahşi'l-edebî 'inde İbn Hallikân* (Libya 1990) adıyla ilmî çalışmalar yapmışlardır. Bunun dışında İbn Hallikân'ın edebiyata dair bazı mecmuaları bulunduğu rivayet edilmektedir (Safedî, VII, 308).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hallikân, *Vefeyât*, neşredenin girişi, I, 5-13; ayrıca bk. neşredenin eki, VII, 5-107; a.e.: *Ibn Khallikan's Biographical Dictionary* (trc. Mac-Guckin de Slane), Beyrut 1970, tercüme edenin önsözü, s. V-XL; *Tâcü'l-arûs*, "hik" md.; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 215-216, 235-236; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtaşar*, Beyrut 1381/1961, II/7, s. 22; Zehebî, *el-İber*, III, 347; Sübkî, *Tabakât*, V, 14-15; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 308-316; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 110-118; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 279-280, 311; İbn Tağrîberdî, *en-Nücüm'z-zâhire*, VII, 253-254; Nuaymî, *ed-Dâris fi târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 192-193; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fi târîhi's-Şâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1401/1980, II, 577-580; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, I, 7; Şerefeddin [Yaltkaya], *İbn Esîrler ve Meşâhîr-i Ulemâ*, İstanbul 1322, s. 93-94; Brockelmann, *GAL*, I, 398-400; *Suppl.*, I, 561; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rîf bi'l-mü'errihin fi 'ahdi'l-Mogol ve'l-Türkmân*, Bağdat 1376/1957, s. 95-102; Nikita Elisséeff, *Nûr ad-Din*, Damas 1967, I, 57-60; Sarton, *Introduction*, II/2, s. 1120-1121; Ali Cevâd et-Tâhir, *Mülâhazât 'alâ Vefeyâtü'l-a'yân*, Beyrut 1977; Selâhaddin Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dimaşkiyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 116-119; Babinger (Üçok), s. 195; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 167-169; Reşid Yûsuf Atâullah, *Târîhu'l-âdâbi'l-Arabiyye* (nşr. Ali Necîb Atvî), Beyrut 1985, s. 41-42; Abdüsselâm M. Hârûn, *Mu'cemü mu'ayyedâtü İbn Hallikân*, Kahire 1407/1987; Fahreddin M. Yûsuf Âmir, *Menhecü'l-bahşi'l-edebî 'inde İbn Hallikân*, [Baskı yeri yok] 1991 (Dârü'l-Arabiyye); Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabi ve'l-mü'errihin*, Beyrut 1993, IV, 23-29; Gerhard Hoffmann, "İbn Khallikan's Biographies as a Source for Problems of Islamic Military History", *Actas XVI Congreso UEAT*, Salamanca 1995, s. 243-248; Ramazan Şeşen, *Müslümanlar Tarihi-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 151-152; Muhammed Takî Dâniş Pejûh, "Terceme-i Târîhi-i İbn Hallikân be-Fârsî", *Kitâbdârî*, VIII, Tahrân 1306, s. 91-93; Muhammed Rizâ eş-Şebîbî, "İbn Hallikân el-Mü'errih", *ME*, XXXIV/2 (1962), s. 161-167; Süfî Ziyâülhak, "Mu'kaddimetü't-tahkîk li-Kitâbi Vefeyâtü'l-a'yân li'l-Kâdî İbn Hallikân", *ed-Dîrâsâtü'l-İslâmiyye*, XXI/1, İslâmâbâd 1986, s. 35-44; J. W. Füick, "İbn Khallikân", *EP* (İng.), III, 832-833; Ahmed Muhammed el-Hûnî, "Vefeyâtü'l-a'yân li'İbn Hallikân", *Tî*, III, 675-687; Sergei A. Shuiskii, "Khallikan, Ibn", *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1986, VII, 236; Sâdık Seccâdî, "İbn Hallikân", *DMBİ*, III, 459-462.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

İBN HAMÂDU

(bk. İBN HAMMÂD es-SANHÂCİ).

İBN HAMDÂN

(ابن حمدان)

Ebû Abdillâh Necmüddîn Ahmed b. Hamdân b. Şebîb el-Harrânî en-Nümeyrî (ö. 695/1295)

Hanbelî fakihî ve muhaddis.

603 (1206) yılında Harran'da doğdu. Fakih olan babasının yanı sıra İbn Ebü'l-Fehm ve İbn Cümei'den fıkıh dersleri aldı. Ayrıca Harran'da Ruhâvî, Fahreddin İbn Teymiyye, Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir b. Rûzbe el-Kalânîsi; Halep'te Ebü'l-Haccâc Şemseddin Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşki; Şam'da Sâinüddin İbn Asâkir, Seyfûddeve Ebû Abdullah Muhammed b. Gassân el-Hazrecî ve Hasan b. Yahyâ b. Sabbâh el-Mahzûmî; Kudûs'te Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-İvekî gibi muhaddislerden hadis dinledi. Amcasının oğlu Mecdüddin İbn Teymiyye ile ilmî müzakereler yaptı. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Mes'ûd b. Ahmed el-Hârisî, Bîrzâlî ve İbn Seyyidünnâs gibi birçok âlim kendisinden rivayette bulundu.

Döneminin önemli muhaddis ve fakihlerinden kabul edilen İbn Hamdân, Hanbelî fıkının fûrû ve usulü yanında hadis, kelâm, hilâf, münazara, cebir ve edebiyat alanında da geniş bilgi sahibiydi. Çeşitli ilim merkezlerine yaptığı seyahatler sonunda yerleştiği Kahire'de bir müddet kadî nâibliği yaptı. Hayatının son dönemlerinde gözlerini kaybettii ve 6 Safer 695 (15 Aralık 1295) tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *Şifâtü'l-fetvâ ve'l-müftî ve'l-müstefî*. Fetvada, fetva veren ve soran kişilerde aranan şartları açıklayan yedi bölümlük küçük hacimli bir eser olup hadisleri Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî tarafından tahrîc edilerek yayımlanmıştır (Dimaşk 1380/1960, 1397/1977, 1404/1984). 2. *er-Rî'âyetü'l-kübrâ*. Hanbelî fıkına dair olup II. cildine ait bir nüshası Chester Beatty Library'de (nr. 3541) bulunmaktadır. İbn Hamdân'ın Hanbelî fıkıyla ilgili olarak *er-Rî'âyetü's-suğrâ* adlı bir eser daha kaleme aldığını belirtmektedir.

Müellifin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *el-Câmi'u'l-muttaşil fi mezhebi Ahmed*, *el-İcâz fi'l-fıkhi'l-Hanbelî*, *el-Vâfi*, *Mu'kaddime fi usûli'd-dîn*, *Kaşide fi's-sünne*, *en-Nihâye*, *Şerhu'l-Muknî*. İbn Hamdân'ın biyografisine dair kaynaklarda geçmeyen, ancak Kâtib Çelebi tarafından kendisine nisbet edilen (*Keşfü'z-zunûn*, I, 565, 567)

Câmi'u'l-fünûn ('ulûm) ve *selvetü'l-mahzûn* adlı coğrafyaya dair eserin (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3834, 176 varak, nr. 3835, Reîsü'l-küttâb Mustafa Efendi, nr. 780; ayrıca bk. Brockelmann, GAL, II, 162; *Suppl.*, II, 161-162) ona aidiyeti, gerek İbn Hamdân'ın coğrafyayla ilgilendiğine dair bir bilgi bulunmaması, gerekse bazı çağdaş araştırmalarda (Rosen, s. 175; Krachkowsky, I, 389; Sarton, III, 804) eserin müellifinin 732'de (1332) hayatta bulunduğu kaydedilmesi sebebiyle oldukça şüpheli görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehabi, *el-İber*, III, 385; a.mlf., *Düvelü'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985, s. 391; a.mlf., *el-Mu'în fi tabakâti'l-muḥaddişîn* (nşr. Hemmâm Abdurrahîm Saîd), Amman 1404/1984, s. 222; Safeđi, *el-Vâfi*, VI, 360; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1953, II, 331-332; İbn Tağrîberdî, *el-Menḥelü's-sâfi*, I, 290-291; Sü-yûtî, *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 480; Keşfü'z-ẓunûn, I, 267, 565, 567, 908; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 428-429; V. Rosen, *Notices sommaires des manuscrits arabes du Musée Asiatique*, St. Pétersbourg 1881, s. 175-177; Brockelmann, GAL, II, 162; *Suppl.*, I, 691; II, 161-162; A. J. Arberry, *A Handlist of the Arabic Manuscripts in the Chester Beatty Library*, Dublin 1958, III, 20; I. Krachkowsky, *Târîḫü'l-edebî'l-coğrafiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963-65, I, 388-389; II, 502; Sarton, *Introduction*, III, 804-805; Hacı, *el-Fikrû's-sâmi*, II, 362; Abdullah b. Ali es-Sübey', *ed-Dürrü'l-münâḍḍad fi esmâ'i kütübi mezhebi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Câsim ed-Devserî), Beyrut 1410/1990, s. 39.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBN HAMDÎS

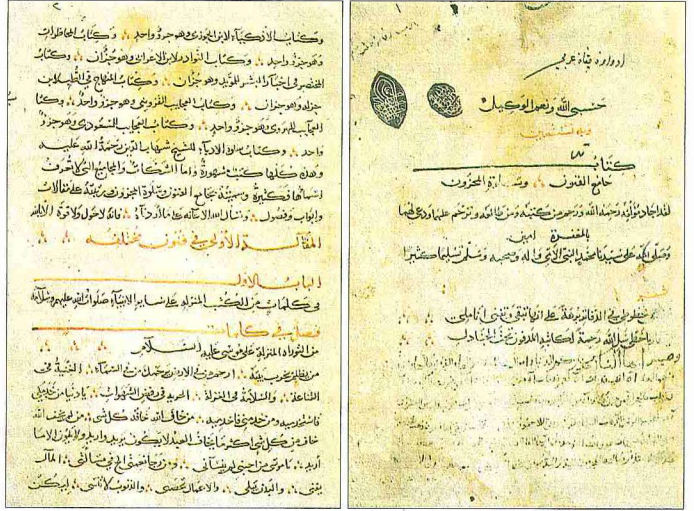
(ابن حمدیس)

Ebû Muhammed Abdülcebbar
b. Ebî Bekr b. Muhammed
b. Hamdis es-Sıkkî el-Ezdi
(ö. 527/1133)

Endülüslü şair.

447'de (1055) Sicilya'nın doğu sahilindeki Siraküse (Syracuse) şehrinde doğdu. Soyu, VII. yüzyılın sonlarında Afrika'ya hicret eden Yemenli Ezd kabilesine dayandığından Ezdi nisbesiyle de anılır. Ataları, Sicilya'nın fethinden sonra IX. yüzyılın başlarında buraya gelip yerleşmişti. XI. yüzyılın ortalarından itibaren Kuzey Afrika'da Benî Hilâl'in sebep olduğu karışıklıklar sırasında çok sayıda âlim, edip, tabip ve sanatkâr Sicilya'ya göç etmek zorunda kaldı. İbn Hamdis, Sicilya'nın ilim ve kültür açısından kalkınmasına katkıda bulunan bu âlimlerden dil, edebiyat, matematik, fıkıh ve felsefe tahsil etti. Genç yaşta şiir yazmaya başladı. Normanlar'ın Sicilya'yı istilâ etmeleri üzerine 471'de

İbn Hamdân'ın
Câmi'u'l-fünûn
ve *selvetü'l-mahzûn* adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 3835)

(1078) Tunus'a gitti. Ertesi yıl Endülü's'e geçti. Sanatkârları himaye eden ve kendisi de şair olan İşbîliye (Sevilla) Emîri Mu'temid-Alellah'ın (İbn Abbâd) sarayına girmek istediye de bu arzusunu gerçekleştirmedi. Ancak bir süre sonra Mu'temid tarafından davet edildi. Sarayda geçirdiği on üç yıl boyunca Mu'temid ve ailesi için kasideler yazan İbn Hamdis hükümdarın esaret döneminde de ona olan bağlılığını sürdürdü. Murâbıtlar tarafından 484 (1091) yılında hâkimiyetine son verilen ve esir alınarak Mağrib'e götürülen Mu'temid'i hapse atıldığı Ağmat şehrinde sık sık ziyaret ederek şiirleriyle teselli etti. Bundan sonraki hayatını Ağmat, Mayurka (Majorka), Bicâye (Bougie) ve Mehdiye arasında dolaşarak geçiren İbn Hamdis, himayesi altında bulunduğu kişilere kasideler yazarak geçimini sağlamaya çalıştı. Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybeden İbn Hamdis Bicâye'de vefat etti. Mayurka'da öldüğü ve Endülüslü şair İbnü'l-Lebbâne'nin yanına gömüldüğü de rivayet edilmektedir.

Hayatının önemli bir bölümünü Endülü's'te geçirmesine rağmen İbn Hamdis vatani Sicilya'yı unutamamış, Sicilya için şiirler nazmetmiştir. "Sıkkılyât" olarak bilinen bu şiirlerin bir kısmını Sicilya'da henüz müslüman direnişinin devam ettiği sırada söylemiştir. Bu dönemdeki şiirlerinde hristiyan saldırılarına karşı müslümanların Sicilya'yı savunmasını ve meydana gelen savaşları coşkulu bir dille tasvir etmiştir. Halkın cesaretini ve başarılarını övmüş, mâneviyatlarını yüksek tutmaya çalışmıştır (*Divânü İbn Hamdis* [nşr. İhsan Abbas], şiir nr. 269, 270, 275). Bu şiirlerin son bölümleri vatan özlemine ayrılmıştır. Şair burada gurbet acısını tatlığını anlatır, halkına seslenerek vatanlarını korumalarını ve hayatlarını orada

sürdürmelerini tavsiye eder. Sıkkılyât'ı oluşturan ikinci grup şiirler Sicilya'nın düşüşünden sonra söylenmiştir. Bu şiirler şairin vatani için söylediği birer mersiye niteliğindedir (a.g.e., şiir nr. 157, 238). Şairin Sicilya dönemine ait diğer şiirlerinde ise daha çok aşk ve eğlence tasvirleri hâkimdir. Ancak vatanın düşman eline geçmesi onun eski neşesini kaybetmesine yol açmış, giderek ruhi hayatının ve sanat çizgisinin değişmesine sebep olmuştur. İbn Hamdis'in Endülü's dönemi şiirlerinde tabii güzelliklerin tasviri ön plana çıkar. İngiliz şarkiyatçısı Hamilton Gibb, tabiata karşı aşırı sevgisini yansıtan tasvirlerinden dolayı İbn Hamdis'i tabiat ve mitolojiden etkilenmiş romantik İngiliz şairi William Wordsworth'a (ö. 1850) benzeterek ondan Araplar'ın Wordsworth'u diye söz eder. İbn Hamdis'in divanının önemli bir bölümünü methiyeler oluşturur. İşbîliye Hükümdarı Mu'temid b. Abbâd ve Kuzey Afrika'da hüküm süren Zîrî, Hammâdi ve Horasânî hânedanları ile Benî Hamdûn'un ileri gelenleri için yazdığı methiye ve mersiye yanında aile fertleri ve bazı dostları için de birçok mersiye nazmeden şairin divanında bir tek hicviye dahi bulunmaması dikkat çekmektedir. İbn Hamdis'e göre şiir vezinli ve kafiye söz olmanın ötesinde derin anlam, engin duygu ve hayal boyutlarıyla insanı büyüleyen bir niteliğe sahip olmalıdır. Akıcı bir üslûbu olan şair açık ve anlaşılır bir dil kullanmış, muğlak ifadelerden kaçınmıştır. Şiirlerinde zaman zaman Abbâsî şairlerinden Buhtûrî ve Mütenebbî'nin etkisi görülür. Bazı şiirlerinde "neka-het, tedavi, tıp, nabız, neşter" gibi kelimeler kullanması ve sağlık konusunda tavsiyelerde bulunmasından tıp ilmiyle de ilgilendiği anlaşılmaktadır (a.g.e., şiir nr. 32, 86, 169, 170).